

czyła aż do wyzwolenia Włoch. Walczyli liczni partyzanci na terenie Czech i Moraw oraz w górskich terenach Słowacji, gdzie szereg jednostek partyzantskich utrzymało się aż do nadejścia armii wyzwolitej. Walczyli Czesi i Słowacy w maquis francuskim, wreszcie licznie brali udział w partyzantce jugosłowiańskiej, gdzie uformowana została nawet jedna jednostka czesko-słowacka.

Po wyzwoleniu Czechosłowacji wszyscy żołnierze i oficerowie czesko-słowaccy powrócili ze swymi jednostkami do kraju, gdzie uformowana została jednolita armia czesko-słowacka. Stopień tych wszystkich tak pozornie odmiennych elementów w jedną całość nie było jednak rzeczą trudną. Wszystkie bowiem jednostki czesko-słowackie, gdziekolwiekby walczyły — pod Tobrukiem, Dunkierką czy Sokołowem — walczyły o to samo, wszystkim ten sam przyświecał cel: wolna i sprawiedliwa Czechosłowacja. I faktycznie wszystkie one, czy to wojska na Bliskim Wschodzie, czy brygada pancerna w Anglii, czy I korpus w ZSRR, początek swój wywodziły z tej grupki, która w Krakowie 30. IV. 1939 podjęła pierwszą sztandar walki o wyzwolenie.

Jan Reychman

USTRÓJ NOWEJ CZECHOSŁOWACJI

Nowa konstytucja. W dniu 9 maja, w trzecią rocznicę zwycięskiego zakończenia wojny i oswoobodzenia Pragi, Ustawodawcze Zgromadzenie Narodowe Republiki Czechosłowackiej odbyło uroczyste posiedzenie, na którym uchwalona została nowa konstytucja państwa czesko-słowackiego.

Na posiedzeniu w sali Władysława-wowskiej Hradu praskiego obecni byli oprócz członków Narodowego Zgromadzenia i rządu liczni członkowie korpusu dyplomatycznego, delegacja parlamentarna jugosłowiańska, członkowie słowackiego Zgromadzenia Powierników i przedstawiciele Słowackiej Rady Narodowej, przedstawiciele krajowych rad narodowych, miast: Pragi, Brna i Bratysławy, kół naukowych i artystycznych, stowarzyszeń kulturalnych, organizacji niepodległościowych, kościołów, Sokoła, Związku Młodzieży Czechosłowackiej, naczelnych urzędów państwowych, sądów, zakładów produkcji, ludności rolniczej, związków zawodowych itd. Ponadto obecni byli liczni przedstawiciele prasy krajowej i zagranicznej. Kancelarię Prezydenta Republiki, którym w

owym dniu był jeszcze dr Benesz, reprezentowali: szef kancelarii J. Smutny i generał Hasal.

Nowa konstytucja przyjęta została przez Ustawodawcze Zgromadzenie Narodowe jednogłośnie, głosami wszystkich obecnych 246 posłów; ogłoszona została zgodnie z przepisami prawnymi w miesiąc później, tj. 9 czerwca, i tegoż dnia weszła w życie.

Konstytucja jest w pierwszym rzędzie dziełem prof. Włodzimierza Prochazki, głównego referenta komisji konstytucyjnej Ustawodawczego Zgromadzenia Narodowego. Podkreśla się, że podstawą konstytucji były myśli i wskazówki Klemensa Gottwalda, do niedawna premiera, obecnie zaś prezydenta Republiki Czechosłowackiej. Przed uchwaleniem przez Zgromadzenie Ustawodawcze konstytucja podana była do wiadomości publicznej przez ogłoszenie w prasie (poszczególne pisma zamieszczały bądź większość artykułów w brzmieniu dosłownym, bądź szczegółowe omówienie) i była przedmiotem dyskusji publicznej. W dyskusji tej przedstawiciele wszystkich warstw i zawodów

wypowiadali się pochlebnie o nowej konstytucji.

Nowa konstytucja Republiki Czechosłowackiej, nosząca nazwę „konstytucji 9 maja“ lub „konstytucji Gottwalda“, składa się z proklamacji wstępnej, z dwunastu artykułów zasadniczych z numeracją rzymską, oraz ze 177 paragrafów, podzielonych na poszczególne rozdziały. W dalszym ciągu omawiamy konstytucję z punktu widzenia rzeczowego, nie formalnego, tzn. biorąc kolejno poszczególne działy zagadnień ustrojowych, uregulowanych przez nową konstytucję, nie zaś mechaniczną kolejność artykułów.

W proklamacji wstępnej znajdujemy przede wszystkim słowa następujące:

„My, lud czechosłowacki, ogłaszamy, że jesteśmy mocno zdecydowani wybudować swoje oswobodzone państwo jako demokrację ludową, która nam zapewni pokojową drogę do socjalizmu. Jesteśmy gotowi bronić wszelkimi siłami zdobyczy naszej rewolucji narodowej i demokratycznej przeciwko wszelkim dążeniom reakcji krajowej i zagranicznej, jak tego dowiedliśmy ponownie przed całym światem swoim wystąpieniem w obronie ładu ludowo-demokratycznego w lutym 1948 roku. Ślubujemy sobie wzajemnie, że w tym wielkim dziele współpracować będą ramie przy ramieniu oba nasze narody, nawiązując do postępowej i humanitarnej tradycji swoich dziejów.“ W dalszym ciągu proklamacja zawiera krótki rys dziejów obu narodów od przyjęcia chrześcijaństwa do powstania słowackiego i praskiego w 1944 i 1945 roku i do oswobodzenia Pragi przez Armię Czerwoną w dniu 9 maja 1945 roku. Trzeci ustęp proklamacji podkreśla narodowy charakter nowego państwa czechosłowackiego, osiągnięty po usunięciu żywiołów nieprzyjaznych, tj. Niemców i Węgrów.

Pierwsze artykuły właściwej konstytucji zajmują się prawami i obowiązkami obywateli. Stwierdza się tu, że wszyscy obywatele są równi wobec prawa; mężczyźni i kobiety mają jednakie stanowisko w rodzinie i w społeczeństwie, równy dostęp do wykształcenia, oraz do wszelkich zawodów, urzędów i godności. Wynika stąd, że chociaż rozdział o urzędzie prezydenta republiki używa jedynie formy męskiej, nie jest w zasadzie wykluczone, że prezydentem republiki czechosłowackiej może być kobieta.

Wolność osobista jest poręczona; ograniczenie jej lub pozbawienie obywatela wolności nastąpić może jedynie na podstawie prawa. Ściganie karne nastąpić może jedynie w wypadkach dozwolonych przez prawo; dokonuje go jedynie sąd lub urząd właściwy według prawa, w sposób prawem przewidziany. Uwzięnie nastąpić może, z wyjątkiem schwywania na gorącym uczynku, jedynie na pisemne zlecenie sądu. Zlecenie takie przedstawione będzie uwięzionemu przy aresztowaniu, a w razie niemożności najpóźniej w 48 godzin. Aresztowany musi być w ciągu 48 godzin bądź zwolniony, bądź oddany władzy, właściwej dla dalszego postępowania.

Konstytucja poręcza ponadto nieetykalność mieszkania, której ograniczenie nastąpić może jedynie na podstawie prawa; tajemnicę korespondencji, wolność przebywania i osiedlania się na całym terytorium republiki, które to prawo może być ograniczone jedynie ustawą w interesie publicznym; to samo dotyczy swobody udawania się za granicę. W granicach przepisów prawnych obywatel czechosłowacki może nabywać nieruchomości i wszelki inny majątek oraz wykonywać czynności zarobkowe na całym terytorium republiki.

Małżeństwo, rodzina i macierzyństwo pozostają pod ochroną państwa. Państwo ma dbać o to, aby rodzina

stała się zdrową podstawą rozwoju narodu. Rodzinom wielodzietnym państwo zapewnić ma szczególne ułatwienia i pomoc. Państwo poręcza dzieciom szczególną opiekę i ochronę, w szczególności drogą przepisów ustawowych, zmierzających do zmniejszenia śmiertelności dzieci. Pochodzenie dziecka nie może umniejszać jego praw. Młodzieży państwo zaręcza wszelkie możliwości pełnego rozwoju cielesnego i duchowego.

Wszyscy obywatele mają prawo do wykształcenia, przy czym państwo dbać ma o to, aby każdy otrzymał wykształcenie i wyszkolenie wedle jego zdolności i potrzeb społeczeństwa. Szkoły należą do państwa, podstawowe wykształcenie szkolne jest jednolite, obowiązkowe i bezpłatne. Wychowanie i nauczanie muszą być w zgodzie z wynikami badań naukowych i z ustrojem ludowo-demokratycznym.

Poręczona jest swoboda sumienia i wyznania; ponadto swoboda wypowiedzi, prasy i twórczości umysłowej. W granicach prawa każdy może wyrażać swoje poglądy słowem, piśmem, drukiem, obrazem czy w jakikolwiek inny sposób. Poddawanie prasy cenzurze prewencyjnej jest niedozwolone. Przy wydawaniu czasopism zysk nie może być głównym celem. Karalne są jednak wypowiedzi i działania dążące do zagrożenia całości i jedności państwa, konstytucji, republikańskiej formy państwa i ustroju ludowo - demokratycznego. Niedopuszczalne jest nadużywanie swobód obywatelskich w tym celu. W szczególności zakazane jest szerzenie w jakikolwiek sposób poglądów hitlerowskich i faszystowskich, nietolerancji rasowej i religijnej, oraz szowinizmu narodowego. Z powyżej przytoczonych zakazów wynika ponadto, że swoboda wyrażania poglądów nie dotyczy poglądów na zmianę konstytucji czy ustroju.

Prawo publikowania swoich zapamiętań i wyników pracy twórczej wszelkimi sposobami może być ograniczone tylko przez ustawę, ze względu na interes publiczny i na potrzeby kulturalne ludu. Oddzielna ustawa ma uregulować problem planowego wydawania i rozpowszechniania publikacji nieperiodycznych, zwłaszcza książek, nut i reprodukcji plastycznych przy zachowaniu wolności nauki i sztuki i z punktu widzenia ochrony dzieł wartościowych. Wszelkie dobra kulturalne pozostają pod ochroną państwa; państwo dbać ma o uprzywilejowanie ich wszystkim, oraz o zapewnienie pracownikom twórczym warunków sprzyjających ich pracy.

Państwu zastrzeżone jest prawo produkcji, publicznego wyświetlania, przywozu i wywozu filmów, oraz prowadzenia przedsiębiorstw radiowych i telewizyjnych. Specjalne ustawy mają uregulować wyjątki dotyczące przede wszystkim filmu amatorskiego i amatorów-krótkofalowców.

Każdemu obywatelowi przysługuje prawo przedstawiania petycji które-mukolwiek organowi administracji publicznej.

Poręczone jest prawo zrzeszania się i zgromadzeń, o ile wykonywanie tego prawa nie zagraża ustrojowi ludowodemokratycznemu lub porządkowi i spokojowi publicznemu.

Dla zabezpieczenia swych praw pracujący zrzeszać się mogą w jednolitej organizacji związków zawodowych i mają prawo bronić za pośrednictwem tej organizacji swoich interesów. Jednolita organizacja związkowa ma poręczony rozległy udział w kontroli gospodarki i przy rozstrzygnięciu wszelkich zagadnień dotyczących interesów ludu pracującego. Wszystkim obywatelom przysługuje prawo do pracy; kobiety mają prawo do specjalnego uregulowania warunków pracy z uwagi na ciężę, macierzyństwo i wychowanie dzieci. Dla

młodzieży mają być ustawowo stworzone również specjalne warunki pracy, biorące pod uwagę rozwój cielesny i duchowy młodego pokolenia. Wszystkim obywatelom przysługuje prawo do sprawiedliwej zapłaty. Przy ustalaniu zapłaty za pracę rozstrzyga zależnie od okoliczności jakość i ilość pracy oraz pożytek, jaką praca przyniosła społeczeństwu. Kobiety mają prawo do równego wynagrodzenia za jednakową pracę, wykonywaną w tych samych warunkach.

Wszystkim pracującym przysługuje prawo do wypoczynku. Prawo to zagwarantowane jest przez ustawową regulację czasu pracy, zapewnienie płatnego urlopu wypoczynkowego, oraz dbałością państwa o wypoczynek pracujących.

Wszystkim obywatelom przysługuje prawo do ochrony zdrowia i do zaopatrzenia na starość, na wypadek niezdolności do pracy i w razie niemożności zarobkowania. Kobiety mają prawo do szczególnej opieki w okresie ciąży i macierzyństwa, dzieci i młodzież do zapewnienia pełnego rozwoju cielesnego i duchowego. (Postanowienie to, zawarte w dziale „praw społecznych“, powtarza po części omówione już postanowienia innych działów). Prawa te są zagwarantowane przez ustawę o ubezpieczeniu narodowym (omówione na tym miejscu) i przez powszechną opiekę społeczną i zdrowotną. Ochrona życia i zdrowia w warsztatach pracy opiera się na kontroli państwowej i na przepisach o urządzeniach zabezpieczających.

Każdy obywatel zobowiązany jest do wierności dla Republiki Czechosłowackiej; winien szanować konstytucję i zachowywać ustawy, oraz w całym swoim postępowaniu dbać o interesy państwa. Funkcje publiczne, do których lud powołuje obywatela, powinien on spełnić „sumiennie i uczciwie w duchu ustroju ludowo demokratycznego“.

„Każdy obywatel obowiązany jest przyczynić się wedle swoich zdolności własną pracą do pożytku ogółu.“

Podatki i daniny publiczne mogą być nakładane tylko na podstawie ustawowej. Również wszelkich świadczeń szczególnych żądać można od obywatela tylko na mocy ustawy.

Obrona państwa i jego ustroju ludowo-demokratycznego jest naczelną powinnością każdego obywatela państwa. Obywatel powinien poddać się wyszkoleniu i wyćwiczeniu wojskowemu i posłuchać wezwania do obrony państwa. Służba w ludowo-demokratycznej armii Republiki Czechosłowackiej ma być dla każdego obywatela największym zaszczytem.

Dla celów obrony państwa i dla przygotowania tej obrony można żądać współdziałania i świadczeń rzeczowych od każdego obywatela republiki; wolno z tego tytułu nakładać nań ograniczenia i obowiązki. Szczegóły reguluje ustawa.

Kary mogą być ustanawiane i nakładane jedynie na mocy ustawy. Wszystkie organa służby publicznej mają opierać się na uprawnieniach ustawowych przy wykonywaniu swych funkcji. Jeżeli funkcjonariusz publiczny naruszy ten obowiązek, ukarany będzie wedle ustawy.

Szczególne ustawy regulują ograniczenia praw i swobód obywatelskich w czasie wojny lub w okresie wydarzeń zagrażających w szczególnej mierze całości i jednoci państwa, republikańskiej formie ustroju, ustrojowi ludowo-demokratycznemu, konstytucji lub spokojowi i ładu publicznemu.

Państwo czechosłowackie jest według art. I (pierwszego z tzw. artykułów zasadniczych) republiką ludowo-demokratyczną. Bliższej definicji ustroju ludowo-demokratycznego konstytucja nie podaje; jedynie w ustępie III proklamacji wstępnej znajdujemy zdanie następujące: „Chcemy, aby było to państwo ludowo-demo-

kratyczne, w którym lud nie tylko przez swoich zastępców nadaje sobie prawa, ale je także przez swoich zastępców wykonuje". Zdanie to — jak wyjaśnia główny referent komisji konstytucyjnej, prof. Prochazka — dotyczy ustroju rad narodowych, omawianego poniżej.

Według tegoż art. I lud jest jedynym źródłem wszelkiej władzy w państwie. Republika Czechosłowacka jest jednolitym państwem dwóch równouprawnionych narodów słowiańskich, Czechów i Słowaków. Terytorium państwa tworzy jednolitą i niepodzielną całość. Granice państwa mogą być zmienione tylko na mocy ustawy konstytucyjnej. Obywatelstwo państwowe Republiki Czechosłowackiej jest jedno i jednolite; warunki nabywania i utraty obywatelstwa reguluje ustawa. System administracyjny oparty jest na podziale trojstopniowym na „kraje“, „okresy“ i „obce“, odpowiadające mniej więcej podziałowi administracyjnemu polskiemu na województwa, powiaty i gminy, przy czym „obec“ jest gminą jednowioskową.

Najwyższym organem ustawodawczym republiki jest jednoizbowe Zgromadzenie Narodowe, złożone z trzystu posłów, wybieranych na lat sześć. Prawo wyborcze czynne do Zgromadzenia Narodowego ma każdy obywatel, który ukończył lat 18, prawo wyborcze bierne — obywatel, który ukończył lat 21. Siedzibą Zgromadzenia jest — z zastrzeżeniem warunków wyjątkowych — Praga. Ustawy określają bliżej, jakie funkcje nie mogą być łączone z mandatem poselskim. Posłowie składają następujące ślubowanie: „Ślubuję, że będę wierny Republice Czechosłowackiej i jej ustrojowi ludowo-demokratycznemu. Będę zachowywał jej ustawy — swój mandat wykonywać będę według najlepszej wiedzy i sumienia dla dobra ludu i państwa“. Odmowa ślubowania lub

ślubowanie z zastrzeżeniami pociąga za sobą utratę mandatu.

Ściganie karne posła wymaga zgody Zgromadzenia Narodowego; odmowa zgody wyklucza ściganie raz na zawsze. Nie dotyczy to odpowiedzialności posła z tytułu jego stanowiska jako redaktora odpowiedzialnego czasopisma. Poseł nie jest obowiązany świadczyć w sądzie, także i po wygaśnięciu mandatu, o rzeczach, których się dowiedział z racji swych funkcji poselskich. Wyłączone są tylko wypadki namawiania posła do nadużycia mandatu.

Zgromadzenie Narodowe ma być zwoływane przez prezydenta republiki dwa razy do roku, wiosną w marcu, jesienią w październiku. Prezydent ma prawo rozwiązania Zgromadzenia; nie przysługuje mu ono jednak w okresie sześciomiesięcznym przed upływem kadencji jego urzędowania. Nowe wybory do Zgromadzenia muszą się odbyć w terminie 60-dniowym.

Zgromadzenie wybiera spośród siebie 24-osobowe prezydium, wybierane na okres 1 roku. Po rozwiązaniu lub zakończeniu kadencji Zgromadzenia prezydium zachowuje swe funkcje do czasu wyboru nowego prezydium przez nowe Zgromadzenie.

Posiedzenia Zgromadzenia są zasadniczo publiczne. Do prowadzenia obrad wystarcza obecność 1/3 posłów; do ważności uchwał obecność więcej niż połowy posłów. Uchwały, dotyczące zmiany konstytucji, ustaw konstytucyjnych i wypowiedzenia wojny wymagają 3/5 głosów wszystkich posłów. Takiej samej większości wymaga uchwała zawierająca wyrok w sprawie karnej przeciw prezydentowi republiki lub członkowi rządu.

Członkowie rządu mają prawo zawsze brać udział w obradach Zgromadzenia i jego komisji; należy im udzielić głosu, gdy tego zażądata. Na żądanie Zgromadzenia prezydium lub komisji członek rządu powinien stać się na obrady. Zgromadzeniu

przysługuje prawo interpelacji, na które to interpelacje premier i członkowie rządu winni udzielać odpowiedzi.

Inicjatywa ustawodawcza przysługuje rządowi i Zgromadzeniu. Do projektów ustaw muszą być zawsze dołączone dane, dotyczące finansowania ustawy.

Prezydentowi przysługuje prawo zwrócenia ustawy ze swoimi uwagami Zgromadzeniu; jeśli Zgromadzenie uchwali ustawę ponownie w głosowaniu imiennym głosami więcej niż połowy wszystkich posłów, ustawa uzyskuje moc obowiązującą i ma być ogłoszona. Ogłoszenie ma nastąpić w ciągu ośmiu dni od uchwalenia.

Prezydium Zgromadzenia Narodowego podaje obowiązującą interpretację ustaw i rozporządzeń i rozstrzyga o zgodności ustaw z konstytucją i rozporządzeń z ustawami. Ponadto w okresie, kiedy Zgromadzenie Narodowe nie obraduje bądź z powodu rozwiązania, bądź między sesjami, bądź z powodu zakończenia kadencji, bądź ze względu na szczególne wydarzenia, prezydium pełni dalej swoje funkcje. Prezydium pozostaje wówczas w stałym kontakcie z rządem i może powziąć niecierpiące zwłoki decyzje także i w wypadkach, które w zwykłym czasie wymagają ustawy. Prezydium ma w tym okresie całkowitą kompetencję ustawodawczą, przysługującą Zgromadzeniu Narodowemu, nie może jednak dokonywać wyboru prezydenta republiki ani jego zastępcy, zmieniać konstytucji i ustaw konstytucyjnych, oraz kompetencji urzędów państwowych, nakładać nowych ciężarów finansowych na obywateli, rozszerzać obowiązku służby wojskowej, pozbywać majątku państwowego, ani też uchylać wypowiedzenia wojny. Dla postanowień, dla których w innych okolicznościach byłaby potrzebna ustawa, potrzeba zgody więcej niż połowy członków prezydium. Postanowienia takie możliwe

są tylko na wniosek rządu; podpisuje je prezydent republiki, przewodniczący Zgromadzenia lub jeden z wiceprzewodniczących, premier lub wicepremier, oraz przynajmniej połowa członków rządu. Zgoda prezydenta i premiera jest warunkiem koniecznym przyjęcia zastępującego ustawę postanowienia. Postanowienia takie muszą być uchwalone w ciągu dwóch miesięcy od zejścia się dotychczasowego lub nowego Zgromadzenia Narodowego; inaczej tracą moc obowiązującą.

Na czele państwa stoi prezydent republiki, wybierany przez Zgromadzenie Narodowe na lat siedem. Prezydentem może być każdy obywatel, który ma bierne prawo wyborcze do Zgromadzenia Narodowego i ma ukończonych lat 35. Do wyboru prezydenta konieczna jest obecność więcej niż połowy ustawowej liczby posłów; wyboru dokonuje się większością 3/5 obecnych. Jeżeli dwukrotnie wybór nie dał rezultatu, dokonuje się dodatkowego wyboru między kandydatami, którzy w drugim głosowaniu otrzymali największą liczbę głosów, przy czym rozstrzyga już większość absolutna. Przy równości głosów w trzecim głosowaniu rozstrzyga los.

Okres urzędowania prezydenta liczy się od złożenia przezeń ślubowania. Jeżeli prezydent złożył ślubowanie wcześniej, niż upłynął okres urzędowania jego poprzednika (z wyjątkiem wypadków, w których poprzedni prezydent umarł, zrzekł się swego stanowiska, lub utracił je na mocy wyroku karnego), okres urzędowania nowego prezydenta liczy się od dnia, w którym zakończył się okres urzędowania poprzednika. Wyboru dokonuje się na cztery tygodnie przed upływem kadencji poprzedniego prezydenta. W przypadku śmierci, zrzeczenia się czy pozbawienia prezydenta stanowiska, Zgromadzenie Narodowe zbiera się dla nowego wyboru w ciągu 14 dni. Nikt nie może być obrany prezyden-

tem więcej niż dwa razy z rządu. Do trzeciego wyboru konieczny jest upływ lat siedmiu od zakończenia poprzedniego okresu urzędowania na stanowisku prezydenta.

Konstytucja zaznacza, że postanowienie to nie dotyczy drugiego prezydenta republiki, tj. dra Edwarda Benesa. Ponieważ jednak Prezydent Benesz zrzekł się swego stanowiska, ograniczenie to nie jest już aktualne.

Prezydent republiki nie może być członkiem Zgromadzenia Narodowego ani członkiem rządu. Od dnia wyboru musi przestać wykonywać swoje funkcje — od dnia złożenia ślubowania zanika jego mandat lub też członkostwo w rządzie.

W okresie, kiedy nowy prezydent nie został jeszcze wybrany i nie złożył ślubowania, lub też kiedy urzędujący prezydent jest chory, czy też z ważnych przyczyn obowiązków swoich pełnić nie może, wykonywanie funkcji prezydenckich należy do rządu, który może poszczególnie zadania powierzyć premierowi. Jeżeli przyczyny, uniemożliwiające prezydentowi pełnienie jego obowiązków, trwają dłużej niż 6 miesięcy, na wniosek rządu, Zgromadzenie Narodowe wybierze zastępcę prezydenta, którego urzędowanie trwa do chwili ustania przeszkody. Szereg postanowień, dotyczących łączenia funkcji i ciągłości urzędowania na stanowisku prezydenta, dotyczy również zastępcy.

Prezydent republiki reprezentuje państwo na zewnątrz; zawiera i ratyfikuje umowy międzynarodowe, przy czym umowy polityczne i gospodarcze o charakterze ogólnym i umowy w sprawach zastrzeżonych Zgromadzeniu Narodowemu wymagają przed ratyfikacją zgody Zgromadzenia, a do zawierania umów nie wymagających zgody Zgromadzenia prezydent upoważniony może rząd lub za zgodą rządu poszczególnych jego członków. Prezydent może podawać do wiadomości Zgromadzenia, ustnie lub pisemnie,

sprawozdania o stanie rzeczy w państwie; może zalecać postanowienia, które uważa za słuszne i celowe. Mianuje premiera i członków rządu, ustala liczbę członków rządu i rozstrzyga o rozdziale tek ministerialnych; odwołuje rząd, który podał się do dymisji. Mianuje wszystkich profesorów szkół wyższych oraz sędziów zawodowych, urzędników państwowych i oficerów od pewnych stopni służbowych danej hierarchii. Ma prawo łaski łącznie z prawem udzielania amnestii i zapobiegania postępowaniu karnemu. Jest naczelnym zwierzchnikiem sił zbrojnych; na zasadzie uchwały rządu ogłasza stan wojenny i wypowiedzi wojnę na zasadzie decyzji Zgromadzenia Narodowego.

Prezydent składa następujące ślubowanie: „Ślubuję na honor i sumienie, że będę wykonywał swoje obowiązki w duchu ustroju ludowo-demokratycznego, wedle woli i w interesie ludu, dbać będę o dobro republiki i zachowywać konstytucję i inne prawa.“ Prezydent nie jest odpowiedzialny za wykonywanie swego urzędu; za wypowiedzi jego, pozostające w związku z pełnieniem urzędu odpowiada rząd. Wszelki akt władzy wykonawczej czy rządowej, dokonywany przez prezydenta, wymaga dla ważności kontrasygnaty odpowiedniego członka rządu. Prezydent może być ścigany karnie tylko za zdradę państwa, przygotowywanie tej zdrady lub zagrożenie bezpieczeństwa republiki. Oskarżenie przeciw prezydentowi wnosi rząd, sądzi go Zgromadzenie Narodowe. Jedyną karą może być utrata stanowiska prezydenta i zdolności do nabycia tego urzędu w przyszłości.

Wszelka władza wykonawcza i rządowa, nie zastrzeżona wyraźnie przez konstytucję lub inne ustawy prezydentowi republiki, należy do rządu. Rząd jest „najwyższym organem władzy rządowej i wykonawczej“ (prezy-

dent „stoi na czele państwa“). Rząd odpowiedzialny jest przed Zgromadzeniem Narodowym; mianuje go i odwołuje prezydent. Rząd składa się z premiera, jego zastępców (wicepremierów) i pozostałych członków. Ustawa postanowi, jakie funkcje nie mogą być łączone ze stanowiskiem członka rządu. Liczbę członków rządu ustala — jak już wiemy — prezydent. Siedzibą rządu tak samo jak siedzibą prezydenta i Zgromadzenia Narodowego jest w zasadzie stolica państwa, Praga.

Członkowie rządu składają następujące ślubowanie: „Ślubuję na honor i sumienie, że będę wykonywał swoje obowiązki sumiennie i bezstronnie w duchu ustroju ludowodemokratycznego, wedle woli i w interesie ludu, i że będę zachowywał konstytucję i inne prawa.“ Po mianowaniu przez prezydenta rząd winien przedstawić się Zgromadzeniu Narodowemu, przedstawić mu swój program i ubiegać się o jego votum zaufania. Rząd przez cały czas urzędowania odpowiedzialny jest przed Zgromadzeniem Narodowym, które może mu wyrazić votum nieufności. Wniosek o wyrażenie nieufności podpisać musi przynajmniej 100 posłów; głosowanie nad wnioskiem musi się odbyć w ciągu 8 dni. Do uchwalenia votum nieufności potrzeba obecności więcej niż połowy ustawowej liczby posłów i większości absolutnej obecnych, w głosowaniu imiennym. Wniosek o votum nieufności składa się prezydium; rząd może postawić kwestię zaufania zawsze, bez pośrednictwa prezydium.

Dymisję rządu w okresie, gdy rząd wykonuje funkcje prezydenckie, przyjmuje Zgromadzenie Narodowe. Dymisja poszczególnych członków rządu nie pociąga za sobą automatycznie dymisji rządu.

Premier kieruje pracami rządu i przewodniczy jego posiedzeniom, oraz ustala porządek obrad. Koordynuje

czynności wszystkich urzędów centralnych i czuwa nad realizacją programu rządowego.

Rząd przedsięwzięte uchwały kolegialnie, do których ważności potrzebna jest obecność przynajmniej połowy członków rządu. Jako kolegium, rząd rozstrzyga przede wszystkim: o wszelkich sprawach o charakterze politycznym, o mianowaniu funkcjonariuszów państwowych i o wnioskach nominacyjnych dla prezydenta republiki, o mianowaniu słowackiego Zgromadzenia Powierników i poszczególnych powierników, o wnioskach rządowych dla Zgromadzenia Narodowego, o wnioskach, aby prezydent użył swego prawa odsyłania Zgromadzeniu projektów ustaw ze swymi uwagami, o zarzutach premiera przeciw uchwałom Słowackiej Rady Narodowej, wreszcie o rozporządzeniach rządowych.

Członkowie rządu odpowiadają karnie za naruszenie konstytucji lub obowiązujących ustaw bądź umyślnie, bądź przez rażące niedbalstwo. Wniosek oskarżający opracowuje prezydium; sądzi Zgromadzenie Narodowe.

Do zakresu władzy rozporządzeniowej ministra należy tworzenie urzędów państwowych zajmujących się administracją gospodarczą bez jakichkolwiek uprawnień zwierzchniczych,

W powyższym omówieniu pominięto szereg postanowień, dotyczących prezydenta, Zgromadzenia Narodowego i rządu, właściwych zasadniczo wszelkim konstytucjom nowoczesnym.

Słowacja posiada według nowej konstytucji własne, odrębne organa narodowe, wykonujące władzę ustawodawczą, rządową i wykonawczą na terytorium Słowacji. Organa te są przedstawicielami odrębności narodu słowackiego. Słowackie organa mają w duchu demokracji ludowej zapewnić równouprawnienie Czechów i Słowaków w szczególności przez staranie o warunki sprzyjające rozwo-

jowi życia gospodarczego, kulturalnego i społecznego obu narodów.

Narodowym organem władzy wykonawczej w Słowacji jest Słowacka Rada Narodowa. Składa się ze 100 członków, wybieranych przez ludność Słowacji na przeciąg lat sześciu. Wykonuje ona władzę ustawodawczą w zakresie spraw o charakterze narodowym lub regionalnym, o ile sprawy te wymagają szczególnych przepisów w interesie pełnego rozwoju sił materialnych i duchowych narodu słowackiego, przy czym nie mogą to być sprawy o znaczeniu ogólnopolskim lub wymagające jednolitego uregulowania ustawą ogólnopolską. Konstytucja wymienia w szczególności sprawy kultury narodowej, sprawy szkolnictwa w ramach ogólnej ustawy szkolnej, sprawy zdrowotne, sprawy podziału administracyjnego gmin i powiatów, szereg zagadnień technicznych itp.

Słowacką Radę Narodową zwołuje premier; on również może ją rozwiązać na podstawie uchwały rządu. Inicjatywę ustawodawczą w S. R. N. ma rząd, Zgromadzenie Powierników i członkowie Rady. Ustawy podpisuje premier, przewodniczący Rady, przewodniczący Zgromadzenia Powierników i odpowiedni powiernik. Jeżeli premier uważa, że dana ustawa jest w sprzeczności z konstytucją, z ustawą ogólnopolską, z budżetem lub z planem gospodarczym, bądź też przekracza kompetencje S. R. N., przedstawia sprawę w ciągu 14 dni rządowi, który rozstrzyga z mocą ostateczną.

Członkowie S. R. N. składają następujące ślubowanie: „Ślubuję, że będę wierny Republice Czechosłowackiej, jej ustrojowi ludowo-demokratycznemu i spuściznie narodowego powstania słowackiego. Będę zachowywał jej prawa i wykonywał swój mandat według najlepszej wiedzy i sumienia dla dobra ludu, państwa i słowackiego narodu.“ Odmowa ślu-

bowania lub ślubowanie z zastrzeżeniami pociąga za sobą automatycznie utratę mandatu.

Zgromadzenie Powierników pełni na terytorium Słowacji funkcje podwójne: organu wykonawczego w stosunku do ustaw S. R. N., oraz organu wykonawczego rządu w zakresie spraw ogólnopolskich z wyjątkiem polityki zagranicznej, handlu zagranicznego i spraw obrony państwa. Zgromadzenie Powierników jest odpowiedzialne przed rządem i przed Słowacką Radą Narodową; mianuje je i odwołuje rząd.

„Nosicielem i wykonawcą władzy państwowej w gminach, powiatach i okręgach oraz stróżem praw i swobód ludu są rady narodowe“ — głosi artykuł X. W ramach ustroju administracyjnego Czechosłowacji istnieją rady narodowe gminne, powiatowe i okręgowe (świadomie unikamy słowa „województwo“ dla tłumaczenia czeskiego „kraj“). Rady Narodowe wykonują na swoim terytorium całość zadań należących do administracji publicznej, w szczególności w zakresie administracji wewnętrznej ogólnej, administracji szkolnej, zdrowotnej i socjalnej, oraz ochrony pracy. Do innych organów wykonywanie zadań administracyjnych należy tylko wyjątkowo, na zasadzie specjalnych ustaw.

Jako organy jednolitej administracji ludowej, rady narodowe mają przede wszystkim za zadanie wydawać ogólne przepisy według ustaw i rozporządzeń rządu i innych organów nadrzędnych, planować i kierować budowaniem gospodarki, kultury i spraw społecznych na całym swoim terytorium, brać udział w wykonywaniu jednolitego planu gospodarczego, zabezpieczać warunki potrzebne dla nieprzerwanego biegu produkcji przemysłowej i rolniczej, dbać o zaopatrzenie i wyżywienie ludności, ochraniać porządek państwowy i dbać o bezpieczeństwo lokalne, wreszcie

wykonywać władzę karną w ramach ustalonych przez ustawy. Przy wykonywaniu swoich zadań rady narodowe i ich członkowie obowiązani są opierać się o bezpośredni udział i inicjatywę ludu, podlegając kontroli ludu i są odpowiedzialni za swoje czynności. Sposób przeprowadzania kontroli i realizacji odpowiedzialności przez lud określa ustawa. Ustawa również ustala liczbę członków rad narodowych, oraz sposób ich wybierania.

Rady narodowe niższego stopnia podlegają radom narodowym stopnia wyższego oraz rządowi, ministrowi spraw wewnętrznych i innym członkom rządu w zakresie ich kompetencji. Rada narodowa może być rozwiązana, o ile nie pełni swoich zadań, lub jeżeli działalność jej zagraża prawidłowemu biegowi spraw administracji publicznej.

Wedle prof. Prochazki, trzy główne klucze do zrozumienia nowej konstytucji stanowią: rozdział o radach narodowych, zawierający główną zasadę demokracji ludowej, że lud nie tylko nadaje sobie ustawy przez swoich przedstawicieli, ale je też sam wykonuje; rozdział zawierający postanowienia o odrębnych instytucjach narodowych słowackich; wreszcie zamykający zasadniczą treść konstytucji, a omówiony poniżej, rozdział o ustroju gospodarczym republiki.

Ustrój rad narodowych polega w pierwszym rzędzie na tym, że następuje organiczne połączenie administracji państwowej z tym, co dotychczas nazywane było samorządem, w jednolitą administrację ludową. Organy narodowe słowackie opierają się o zasadę zachowania tych instytucji, które powstały w czasie powstania ludu słowackiego w roku 1944, z szerokim zakreśleniem ich kompetencji, przy jednoczesnym zabezpieczeniu jedności państwa, do czego konstytucja daje rządowi (w którym reprezentowani są także w znacznej liczbie

Słowacy) odpowiednie środki prawne. Narodowe organy słowackie mają przeto pochodzenie nie tylko teoretyczno-ustrojowe, ale i historyczne.

Ustrój gospodarczy opiera się na zasadzie, że środki produkcji stanowią bądź majątek narodowy, bądź majątek spółdzielczy, bądź też należą do poszczególnych producentów jako własność prywatna, przy czym do majątku narodowego należą wartości gospodarcze znacjonalizowane na zasadzie specjalnych ustaw, oraz wszelkie dobra, służące pożytkowi ogółu. Wyłącznie do majątku narodowego należą: bogactwa mineralne i ich eksploatacja; wody, w szczególności wody mineralne i źródła lecznicze; źródła energii i zakłady energetyczne; kopalnie i huty; zakłady wyrobu przedmiotów służących zdrowiu ludu; zakłady przemysłowe, zatrudniające więcej niż 50 pracowników, o ile nie chodzi o przedsiębiorstwa spółdzielcze; banki i ubezpieczalnie; środki komunikacji kolejowej i powietrznej (a zatem nie wodnej, przyp. sprawozdawcy); poczta; telegraf i telefon; radio i telewizja; przedsiębiorstwa filmowe. Konstytucja nie wymienia przemysłu typograficznego znacjonalizowanego prawie w całości.

Majątek narodowy pozostaje w zasadzie w rękach państwa jako własność państwowa. Pewne części tego majątku, pozbawione znaczenia ogólnopaństwowego, a służące wyłącznie lub w przeważnej części ludności pewnej jednostki terytorialnej (gminy, powiatu, okręgu) mogą pozostawać w rękach związków administracji ludowej jako własność komunalna. Państwo administruje majątek państwowy bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem przedsiębiorstw narodowych. Przedsiębiorstwa narodowe mają stanowisko samoistnych osób prawnych.

Prowadzenie przedsiębiorstw w zakresie wyznaczonym przez ustawy nacjonalizacyjne i przez ustawy o

organizacji handlu wewnętrznego i zagranicznego zastrzeżone jest wyłącznie państwu. Rozmiary nacjonalizacji ustalają ustawy, przy czym zakres przeprowadzonej nacjonalizacji nie może być zacieśniony.

Gospodarstwem związków pracujących ludowej kierują rady narodowe.

Spółdzielnie ludowe określa konstytucja jako stowarzyszenia pracujących, mające na celu wspólną działalność prowadzącą do podniesienia poziomu życiowego członków spółdzielni i pozostałego ludu pracującego, nie zaś osiągnięcia jak najwyższego zysku od włożonego kapitału.

Własność prywatna może być ograniczona tylko przez ustawę. Własność prywatna przedsiębiorstw drobnych i średnich, nie zatrudniających więcej niż 50 pracowników, poręczona jest konstytucyjnie. Majątek osobisty obywatela jest nietykalny. Dotyczy to w szczególności przedmiotów codziennego użytku, dochodów i oszczędności, jak również praw dziedzicznych od tych wartości. Własność prywatna ziemi poręczona jest konstytucyjnie do rozmiaru 50 ha gruntu w rękach jednego właściciela, współwłaścicieli lub rodziny wspólnie gospodarującej.

Kierowana przez państwo w ramach gospodarki planowej organizacja pracy zaręcza obywatelowi realizację jego prawa do pracy; państwowa polityka płac, kierowana w porozumieniu z jednolitą organizacją związków zawodowych i zmierzająca do stałego podwyższania stopy życiowej ludu pracującego, poręcza obywatelowi realizację jego prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia za pracę.

Handel hurtowy i spedycja międzynarodowa pozostają w rękach państwa. Prywatne organizacje monopolistyczne o celach zarobkowych, w szczególności kartele, trusty i syndykaty, są zakazane.

Jednolity plan gospodarczy opracowuje się stale na pewien okres czasu i ogłasza się w formie ustawy. Przygotowanie i przeprowadzenie ustawy o jednolitym planie gospodarczym należy do rządu jako jedno z czołowych zadań. Rząd opiera się przy tym o twórczą inicjatywę ludu pracującego i jego organizacji. Rząd zobowiązany jest przedstawiać Zgromadzeniu Narodowemu regularne sprawozdania o wykonaniu jednolitego planu gospodarczego.

Osoby fizyczne i prawne obowiązane są dostosować swoje czynności gospodarcze do jednolitego planu gospodarczego. Naruszenie, lub usiłowanie zagrożenia lub uniemożliwienia realizacji planu gospodarczego jest karalne.

Z dniem wejścia w życie nowej konstytucji (co nastąpiło, jak wiemy, w dniu 9 czerwca rb.) traci moc obowiązującą konstytucja Republiki Czechosłowackiej z dnia 29 lutego 1920 i jej części składowe, oraz wszelkie ustawy sprzeczne z postanowieniami nowej konstytucji i z zasadami ustroju ludowo-demokratycznego.

Przeprowadzenie konstytucji 9 maja wymaga opracowania 35 nowych ustaw, do których konstytucja odnosi szczegółowe postanowienia. Ministerstwo spraw wewnętrznych opracowało już pięcioletni program ustawodawczy, w którym na pierwszym miejscu figurują ustawy potrzebne dla uzupełnienia nowej konstytucji.

Wybory do Zgromadzenia Ustawodawczego, którego kadencja skończyła się wiosną roku bieżącego, a zakres zadań spełniony został przez uchwalenie konstytucji, odbyły się w dniu 30 maja. Wybory odbywały się na zasadzie tzw. jednolitej listy kandydatów Frontu Narodowego, wspólnej dla wszystkich stronnictw politycznych. Żadne ugrupowania opozycyjne list wyborczych nie wystawiły, tak że wyborca miał możliwość

głosować na listę Frontu Narodowego, bądź też oddać białą kartkę.

W głosowaniu 89,3% wyborców głosowało na listę Frontu Narodowego, reszta oddała białe kartki. Głosów ważnych oddano: w Czechach i na Morawach 5 454 301 (Front Narodowy = 4 929 250 czyli 90%), białych kartek 525 051 (czyli 10%), w Słowacji 1 745 545 (FN = 1 499 895, czyli 86%, białych kartek 245 650, czyli 14%). Ogółem w całej republice: głosów ważnych 7 199 846 Front Narodowy 6 429 145, czyli 89,3% białych kartek 770 701, czyli 10,7%.

W nowym Zgromadzeniu Narodowym, które zeszło się na pierwsze posiedzenie w dniu 10 czerwca, Czechy i Morawy reprezentowane są przez 229 posłów, Słowacja przez 71 posłów. Przewodniczącym Zgromadzenia wybrany został poseł dr Oldřich John (soc. dem.).

W nowym parlamencie utworzyły się kluby poselskie w liczbie pięciu. Z nich klub Komunistycznego Stronnictwa Czeskiego (przewodniczący V. David) liczy 160 członków, Komunistycznego Stronnictwa Słowackiego (Józef Valo) 54 członków, Czechosłowackiego Stronnictwa Socjaldemokratycznego (dr O. John) 23 członków, Czechosłowackich Socjalistów (dawniej socjalistów narodowych) (min. Neumann) 23 członków, Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego (min. Petr) 23 członków. Utworzone zostały komisje konstytucyjnoprawna, weryfikacyjna, do spraw nietykalności poselskiej, do spraw inicjatywy ustawodawczej, do spraw incompatibiliów, budżetowa, kontroli planu dwuletniego oraz oszczędnościowa.

Zmiana na stanowisku prezydenta republiki. W pierwszych dniach czerwca bezpośrednio po wyborach, Prezydent Republiki dr Edward Benesz zrzekł się swojego stanowiska ze względów zdrowotnych.

Jako kandydat stronnictwa komunistycznego i Frontu Narodowego wysunięty został na stanowisko prezydenta republiki dotychczasowy premier, przewodniczący stronnictwa komunistycznego, Klemens Gottwald. Była to jedyna wysunięta kandydatura. W dniu 14 czerwca przed południem na uroczystym posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego w sali Władysławowskiej Hradu praskiego Klemens Gottwald wybrany został prezydentem Republiki Czechosłowackiej w głosowaniu imiennym (przeprowadzonym wobec istnienia jednej tylko kandydatury) wszystkimi 296 głosami obecnych posłów. Prezydent Edward Benesz przesłał nowo wybranemu prezydentowi życzenia pomyślności, stwierdzając, że otrzymał on zaszczytne stanowisko pierwszego funkcjonariusza republiki. Prezydent Gottwald z małżonką złożyli wieniec na grobie Prezydenta Tomasza Masaryka w Lanach.

Zmiana rządu. Wobec wybrania dotychczasowego premiera prezydentem republiki konieczna była zmiana rządu. Nowy prezydent mianował premierem na swoje miejsce przewodniczącego Centralnej Rady Związków Zawodowych, pośła Antoniego Zapotockiego. W składzie gabinetu Zapotockiego w stosunku do poprzedniego gabinetu Gottwalda zaszły niewielkie zmiany; z dotychczasowych trzech wicepremierów A. Zapotocky został premierem, Bogumił Laušman przestał być członkiem rządu, Wilhelm Široký zatrzymał swoje stanowisko. Wicepremierami na miejsce dwóch pierwszych zostali: dotychczasowy minister przemysłu, a były premier dwóch pierwszych rządów oswobodzonej Czechosłowacji Zdeněk Fierlinger oraz dotychczasowy podsekretarz stanu w min. obrony narodowej, dr Jan Ševčík. Ministrem przemysłu został poseł August Kliment. Inne

stanowiska ministrów pozostały bez zmiany.

Nowy premier w wywiadzie udzielonym prasie uznał za główne zadanie swojego rządu realizację celów programowych wytycznych w proklamacjach dotychczasowego premiera, a obecnie prezydenta Klemensa Gottwalda. Rząd ma obecnie przed sobą otwartą drogę do realizacji tego programu. Chodzi o usunięcie starych przepisów prawnych, sięgających często epoki terezańskiej, i wybudowanie nowego, ludowo-demokratycznego ustroju.

To samo dotyczy gospodarki. Dotychczas rząd ograniczał się do reorganizowania tego, co odziedziczył. Obecnie nastąpi okres planowej przebudowy produkcji i uzupełniania jej według rzeczywistych potrzeb, według zadań wynikających z sojuszu Czechosłowacji z państwami słowiańskimi i stosunków na targach światowych. Jednocześnie musi być wzięta pod uwagę baza surowcowa państwa.

Nominacja nowego rządu nie oznacza żadnej zmiany w polityce zagranicznej Czechosłowacji. Nowy rząd będzie nadal opierał się na bliskim związku z ZSRR i będzie prowadził politykę przyjaznych stosunków ze wszystkimi państwami demokratycznymi.

Zyciorys prezydenta Klemensa Gottwalda. Nowy prezydent republiki czechosłowackiej urodził się 23 listopada 1886 roku w Dědicach na Morawach. Ojciec jego był drobnym rolnikiem. W 12 roku życia Klemens Gottwald oddany został na naukę do stolarza w Wiedniu. W 16 roku życia wstąpił do organizacji młodzieży socjaldemokratycznej. W lipcu roku 1914 wrócił na Morawy, gdzie pracował

jako stolarz w Lipniku i w Hranicach. W wojnie światowej brał udział jako artylerzysta w wojsku austriackim, najpierw na froncie rosyjskim, gdzie był ranny, potem na froncie włoskim. Przed końcem wojny otrzymał urlop, z którego już do armii austriackiej nie powrócił. W pierwszych latach Republiki Czechosłowackiej był czynnym członkiem lewicy socjaldemokratycznej, a od założenia Komunistycznego Stronnictwa Czeskiego — członkiem tego stronnictwa. Redagował przez czas pewien pisma komunistyczne w Słowacji i jest dokładnie obznajmiony ze stosunkami słowackimi. W 1925 r. wybrany został do KC KSC, a w roku 1929 generalnym sekretarzem stronnictwa. W roku 1935 brał udział w siódmym kongresie Międzynarodówki Komunistycznej (Komintern) w Moskwie i „brał czynny udział w opracowaniu zasad polityki frontu ludowego i Frontu Narodowego, które stały się podstawą centralizacji sił demokratycznych przeciw faszyzmowi”. Po wypadkach monarchijskich wyjechał w listopadzie 1938 r. na skutek uchwały KC KSC do Moskwy, skąd następnie kierował walką niepodległościową w Czechosłowacji.

4 kwietnia 1945 r. Prezydent Benesz mianował Klemensa Gottwalda wicepremierem w gabinecie Fierlingera, którą to funkcję pełnił on i w drugim gabinecie tego premiera. Na VIII zjeździe KSC w marcu 1946 r. Klemens Gottwald wybrany został przewodniczącym Stronnictwa Komunistycznego Czeskiego, a po wyborach, z których KSC wyszło jako stronnictwo najsilniejsze, Klemens Gottwald mianowany został w dniu 2 lipca 1946 r. premierem.

Andrzej Józef Kamiński